

Danuta Kowalska
Uniwersytet Łódzki

O STYLU BIBLIJNEJ PROZY MIKOŁAJA REJA (NA PODSTAWIE PSAŁTERZA DAWIDOWEGO)

Przypadająca w tym roku 450 rocznica śmierci Mikołaja Reja (1505-1569) skłania do różnego rodzaju syntez dotyczących twórczości pisarza oraz przypomnienia roli i zasług w rozwoju polszczyzny pisanej w XVI wieku. Powszechnie panuje opinia o wielkiej wartości prozy Rejowej, choć badacze – zarówno historycy literatury, jak i językoznawcy – zazwyczaj jednomyślnie stwierdzają, że ocena dorobku pisarza nie jest ani łatwa, ani jednoznaczna¹, zwłaszcza że przez długie lata sądy na temat twórczości Reja zdominowało myślenie o pisarzu przez pryzmat *Żywota człowieka poczciwego*². Według Władysława Kuraszkiewicza, „Rej pisał, jak mówił, w zasadzie nie znać u niego pracy nad wartościowaniem i wyborem postaci językowej”³. Także zdaniem Stanisława Dubisza, Rej „nie różnicuje tworzywa językowego w zależności od przynależności jego poszczególnych składników do stylu wysokiego i niskiego (nie dostrzega tych różnic), ale jego talent i umiejętności poetyckie pozwalają mu nadać temu tworzywu formę artystyczną”⁴. Z kolei Ewa Ostrowska była zdania, że *Psalterz* pisany jest polszczyzną daleką od potoczności, a jego autora nazwała artystą, którego trzeba oceniać z pozycji epoki, w której żył⁵. Także Anna Kochan zauważała, że w *Psalterzu* nie ma „Reja rubasznego czy potocznego” i że utwór ten jest „najmniej Rejowy, bo nie ma w nim odstępstw od podniosłego języka biblijnego”⁶. Na ogół wśród badaczy przeważają opinie, że pisarz odznacza się swoistym stylem, który jest łatwo rozpoznawalny⁷. Jak jednak słusznie

1 Zob. J. Lichański, *Proza Mikołaja Reja – aspekty retoryczne. Problemy składni, stylistyki, argumentacji. Prolegomena do dalszych badań*, [w:] *Mikołaj Rej – w pięćsetlecie urodzin. Część I: Humanizm, reformacja, retoryka i język*, red. J. Okoń, Łódź 2005, s. 230.

2 Zob. A. Kochan, *Problemy prozy Rejowej. Kilka uwag o stylu*, [w:] *„Wszystko tu najdzie, co wy macie w głowie”. Świat prozy staropolskiej*, red. E. Lasocińska, A. Czechowicz, Warszawa 2008, „Studia Staropolskie. Series Nova”, t. XVIII, s. 33.

3 W. Kuraszkiewicz, *Szkice o języku Mikołaja Reja*, [w:] *Odrodzenie w Polsce*, t. 3: *Historia języka*, cz. 1, red. M.R. Mayenowa, Z. Klemensiewicz, Warszawa 1960, s. 116.

4 S. Dubisz, *Mikołaj Rej – fundament polszczyzny pisanej, parenetyk i moralista*, „Przegląd Humanistyczny” 2006, nr 50, s. 205.

5 Zob. E. Ostrowska, *Rzeczowniki z przyrostkiem „-ość” w języku polskim XVI wieku*, [w:] *Odrodzenie w Polsce*, s. 497-498.

6 A. Kochan, *op. cit.*, s. 28.

7 Zob. M. Korolko, *Uwagi o retoryce i rytmie w prozie Mikołaja Reja*, [w:] *Mikołaj Rej w czterechset-lecie śmierci*, red. T. Bieńkowski, J. Pelc, K. Pisarkowa, Wrocław 1971, s. 111.

zauważa Anna Kochan, takie ogólne twierdzenie jest nieco krzywdzące dla twórcy, gdyż niemo zakłada, że nie różnicuje on języka wypowiedzi ze względu na temat czy gatunek utworu⁸. Wrocławska badaczka stwierdza ponadto, iż:

pod pojęciem „swoistego stylu” rozumiano zarówno nieporadności składniowe, nagromadzenia, zdrobnienia i inne, jak i powtarzające się pary rymowe czy nawet całe frazy. Tymczasem owa rzekomo trwale charakteryzująca pisarza potoczność nie jest składnikiem stałym, lecz zależnym od rodzaju, tematyki i przeznaczenia dzieła. Oczywiście, że proza *Apocalypsis* jest inna niż wiersze *Wizerunku*, w *Psalterzu* trudno rozpoznać autora *Figlików*, trudno też porównać *Catechismus z Krótką rozprawą*, chociaż dzieła wyszły w tym samym roku. Nie można zatem mówić bez zastrzeżeń o jakimś ogólnym stylu Rejowym, bo nie da się znaleźć wspólnego mianownika dla wielu utworów Okszyca⁹.

Anna Kochan dostrzega również ciekawe zależności: „im wyższe kwalifikacje autor przypisuje czytelnikowi, tym mniej obrazowego języka używa, zarazem im bardziej oddala się od tekstu religijnego, tym bardziej skłania się do potoczności”¹⁰, co bez wątpienia świadczy o świadomej i artystycznej pracy pisarza. Warto przytoczyć jeszcze celną opinię Teresy Skubalanki:

żywiół mowy potocznej w dziełach Reja został poddany artystycznej obróbce, przefiltrowany przez pryzmat jego niezwykłej osobowości, ukształtowany indywidualnie, dzięki czemu nosi szczególne piętno, nieznanne innym autorom. [...] mimo niewątpliwej indywidualności stylu pisarz nie posługuje się jakimś wyobcowanym z ówczesnej rzeczywistości językiem. Nici przewodnie literackiej tradycji utworów Reja prowadzą nas do nurtu plebejskiej literatury satyrycznej średniowiecza, do zasad wypracowanego wówczas stylu psalterzowo-biblijnego i retoryki kazań¹¹.

Z dotychczasowych badań wynika więc, że droga do poznania istoty Rejowego stylu prowadzi przez odrębne analizy poszczególnych prozatorskich utworów. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie najważniejszych właściwości biblijnej polszczyzny pisarza, z którą spotykamy się w prozatorskiej parafrazie *Księgi Psalmów*. Niniejszy artykuł stanowi z jednej strony podsumowanie, z drugiej zaś uzupełnienie badań prowadzonych przez autorkę nad językiem i stylem *Psalterza Dawidowego* Mikołaja Reja¹².

Psalterz Dawidów należy do „czystych” tekstów religijnych i nawiązuje do tradycji przekładu swobodnego, ugruntowanej w Polsce tłumaczeniem Walentego Wróbla. Na tle wcześniejszych translacji zwraca on uwagę przede wszystkim znacznym rozbudowaniem tekstu. Ulubionym zabiegiem Reja była bowiem amplifikacja, która polegała na rozbudowywaniu wersetów biblijnych i włączaniu w nie struktur nieobecnych w tekście źródłowym, których zadaniem było dopowiadanie, uzupełnianie i interpre-

8 Zob. A. Kochan, *op. cit.*, s. 26. Zob. także S. Dubisz, *op. cit.*, s. 205.

9 A. Kochan, *op. cit.*, s. 26.

10 *Ibidem*, s. 28.

11 T. Skubalanka, *Historyczna stylistyka języka polskiego*, Wrocław 1984, s. 55-56.

12 Zob. D. Kowalska, *Sztuka słowa Mikołaja Reja. Studium stylistycznojęzykowe „Psalterza Dawidowego”*, Łódź 2013.

towanie treści wyrażonych w tekście oryginału. Ten częsty w dobie renesansu zabieg miał ułatwić rozumienie poezji psalmicznej – trudnej w odbiorze, kształtowanej za pomocą odmiennych struktur poetyckich i wersyfikacyjnych. Rejowe amplifikacje stanowią ponad 1/3 tekstu, co jest ważną okolicznością w analizach stylistycznych, w większym bowiem zakresie można obserwować indywidualne właściwości stylu pisarza, a zwłaszcza zabiegi w zakresie świadomej stylizacji. Rej, choć był człowiekiem renesansu, inaczej niż bibliści tego okresu podchodził do pracy translacyjnej. Nie sięgał do tekstu hebrajskiego oryginału, poprzestając na łacińskiej wersji Biblii, między innymi jednym ze źródeł jego przekładu była popularna w ówczesnej Polsce łacińska parafraza Jana van den Campen, wydana drukiem w Krakowie w 1532 roku. Tłumacz zapewne posiłkował się również Wulgatą, a także popularnym ówczesnie *Żołtarzem* Walentego Wróbla.

Utwór Reja, choć powstał na progu dojrzałej twórczości pisarza (ok. 1545 r.)¹³, odznacza się warsztatową dojrzałością. Badania statystyczne, obejmujące całą leksykę *Psałterza*¹⁴, pokazują jego wyjątkowość, odrębność i oryginalność nie tylko na tle innych tłumaczeń *Księgi Psalmów*, ale także na tle pozostałych utworów pisarza oraz na tle polszczyzny literackiej XVI wieku. W prozatorskiej parafrazie *Psałterza* pojawiają się właściwości typowe dla tekstów wierszowanych, co może dowodzić celowej pracy pisarza nad stylistycznym ukształtowaniem tekstu¹⁵.

Spróbujmy zatem wskazać najważniejsze cechy stylistyczne tego biblijnego tekstu, zamkniętego decyzją twórcy w prozatorskiej formie.

Dbałość o dobór leksyki

Przekład Reja zwraca uwagę badacza wysokim odsetkiem (29% ogółu haseł i 22% tekstu) leksyki odczuwanej na tle szesnastowiecznej polszczyzny jako wyjątkowa i oryginalna oraz niskim odsetkiem (13%) leksemów rozpowszechnionych w ówczesnej

13 W zachowanych egzemplarzach *Psałterza Dawidowego* Reja brakuje karty tytułowej z miejscem i rokiem wydania. Przypuszcza się, że utwór najprawdopodobniej był drukowany w oficynie Mikołaja Szarffenberga albo w roku 1541-1542 (por. T. Witczak, *Studia nad twórczością Mikołaja Reja*, Warszawa 1975, s. 118; *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M.R. Mayenowa, t. 1, Wrocław 1966, s. LXXXVII), albo w roku 1544 lub 1545, najdalej w 1546 (por. A. Brückner, *Mikołaj Rej. Studium krytyczne*, Kraków 1905, s. 47; I. Rostkowska, *Bibliografia dzieł Mikołaja Reja. Okres staropolski*, Wrocław 1970, s. 21). *Postylla* (1557), *Wizerunk* (1558), *Apocalypsis* (1565), *Żwierciadło* (1567-1568) to utwory chronologicznie późniejsze.

14 Zob. D. Kowalska, *Sztuka słowa...*, s. 49-166.

15 Wyodrębnienie z tekstu *Psałterza* leksyki o najwyższej frekwencji, a następnie porównanie jej z listą najczęstszych leksemów w innych prozatorskich utworach Reja, a mianowicie *Postyllą* i *Wizerunkiem*, pokazało, że *Psałterz* pod względem procentowego obciążenia tekstu hasłami o największej frekwencji bliższy jest wierszowanemu *Wizerunkowi* niż prozatorskiej *Postylli*. Zob. D. Kowalska, *Sztuka słowa...*, s. 62.

polszczyźnie¹⁶. Analizy statystyczne pokazują, że co czwarty leksem jest charakterystyczny dla analizowanego tekstu, a więc pojawia się w nim częściej niż przeciętnie w tekstach pisanych tego okresu, co jest ważnym argumentem przemawiającym za tym, że dobór leksyki w tym utworze nie jest przypadkowy i że kierował nim określony zamiar stylistyczny. W tej grupie leksyki znajdują się wyrazy o bardzo wysokiej frekwencji tekstowej (powyżej 39), które można uznać za najbardziej charakterystyczną dla *Psalterza* warstwę słownictwa. Należą do niej rzeczowniki: *dobrodziejstwo* (75)¹⁷, *dobrotliwość* (48), *majestat* (44), *miłosierdzie* (98), *możność* (123), *myśl* (131), *nadzieja* (109), *obliczność* (48), *przybytek* (39), *sprzeciwnik* (74), *srogość* (60), *wielmożność* (77), *wspomożenie* (48), *występek* (41), *zebranie* (51); przymiotniki: *łaskawy* (49), *możny* (39), *rozmaity* (86), *rozliczny* (72), *złościwy* (56); przysłowki: *iście* (52), *łaskawie* (42), *śladnie* (89); czasowniki i imiesłowy: *kochać się* (39), *przebrany* (46), *starać się* (70), *wysławiać* (75), *zrozumieć* (40).

Dominacja leksyki tradycyjnej

Do trwałych składników polskiej tradycji przekładowej rodzącej się wraz z najstarszymi przekładami zaliczyć trzeba również dbałość o elegancję wypowiedzi¹⁸ oraz stosowanie polszczyzny literackiej, czyli stylu wysokiego, który jest „mniej lub bardziej przestarzały w swej strukturze gramatycznej i zasobie wyrazowym w stosunku do odmiany potocznej”¹⁹, a więc jednym z jego wyrazistych wykładników jest umiarkowana archaizacja języka. Archaizacji można doszukać się we wszystkich staropolskich przekładach *Księgi Psalmów*, jest ona również dostrzegalna, choć w niejednakowym stopniu, także w tłumaczeniach renesansowych, co pozwala uznać tę cechę za konstytuującą polski styl psalterzowy od czasów średniowiecza. Nie zawsze musiał to być zabieg świadomej archaizacji, czasem mógł być po prostu wynikiem bezwiednego powstrzymywania się od modernizacji tekstu przejętego od poprzedników. Tendencja archaizująca obecna jest również w Rejowej parafrazie i to mimo poszukiwań przez pisarza nowatorskich rozwiązań w zakresie leksyki. Badania statystyczne pokazują, że dominującą warstwę słownictwa *Psalterza* stanowi leksyka tradycyjna, zwłaszcza w grupie rzeczowników i przymiotników. Wśród nich odnajdziemy wiele wyrazów coraz rzadziej używanych

16 Zob. D. Kowalska, *Sztuka słowa...*, s. 118.

17 Korzystam z wydania: (Mikołaj Rej z Nagłowic), *Psalterz Dawidów*, wyd. S. Ptaszycki, Petersburg 1901. W nawiasie okrągłym podaję frekwencję danego leksemu w tekście przekładu *Psalterza*.

18 Por. D. Bieńkowska, *Wzorzec stylistyczny polszczyzny biblijnej w pierwszej połowie XVI wieku*, „Studia Językoznawcze. Synchroniczne i Diachroniczne Aspekty Badań Polszczyzny” 2009 (8), s. 30.

19 B. Walczak, *W sprawie języka współczesnych przekładów Biblii*, [w:] *Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego: z okazji 400-lecia wydania Biblii ks. Jakuba Wujka*, red. ks. Z. Adamek, S. Koziara, Tarnów 1999, s. 83.

w polszczyźnie szesnastowiecznej, zaliczanych może nawet do leksyki archaicznej, o czym może świadczyć ich bardzo niska frekwencja w ówczesnej polszczyźnie pisanej²⁰, między innymi *chętliwość*, *chwalebność*, *mocność*, *nawałność*, *nielubość*, *obraza*, *opiekalnik*, *ożywienie*, *padoł*, *pienie*, *pokalanie*, *pomszczenie*, *potwarzenie*, *rozdawca*, *rozmnożyciel*, *rozprawca*, *strojenie*, *ślubowanie*, *uciążenie*, *uporność*, *uweselenie*, *wiekulistość*, *wspomożyciel*, *zastarzałość*, *zatworzenie*.

Rej tylko okazjonalnie wprowadza do psalterzowego tekstu leksemy pospolite bądź charakterystyczne dla świeckiego nurtu literatury, na przykład *brona*, *bydło*, *chuć*, *dziewka*, *frasunk*, *kłopot*, *rola*, *ściana*, *ulica*, *czeladź*, *dekret*, *dwor*, *hetman*, *kraj*, *państwo*, *poselstwo*, *poseł*, *powiat*, *rycerz*, *testament*, *władza*, *zbroja*. Ich obecność może wynikać z dążności pisarza do aktualizacji biblijnej treści i wprowadzania typowo polskich realiów, nierzadko odzwierciedlających sytuację społeczną czy polityczną kraju.

Obecność leksyki rzadkiej i osobliwej niemającej oparcia w tradycji literackiej

Rej chętnie sięgał także po słownictwo nowe, niezakorzone w tradycji przekładowej. Ta grupa leksemów stanowi co prawda niewielki odsetek warstwy leksykalnej *Psałterza*, jednak swoim nowatorstwem zwraca uwagę odbiorcy. W Rejowej parafrazie odnajdujemy blisko 60 leksemów osobliwych, niemających poza nią poświadczeń w pisanej polszczyźnie XVI wieku, między innymi rzeczowniki: *chłubliwość*, *napowieść*, *nawiązka*, *omieszkwacz*, *oświęcenie*, *poczynienie*, *przepadłość*, *rozpisanie*, *urznienie*, *wzglądnięcie*, *zatworzenie*; przymiotniki: *podstępniwy*, *radościwy*, *sprzygodliwy*, *uciskliwy*, *występliwy*, *żądliwy*; przysłówki: *chłubliwie*, *prędce*; czasowniki: *nadrażnić*, *obawić się*, *okrywać się*, *oparkanić*, *osrożyć*, *ostanowić*, *ośpiewawać*, *popleść*, *powłóczyć się*, *przycknąć się*, *rozdziwić się*, *rozdziwować się*, *rozkochawać*, *roztargać się*, *uradować*, *usprawować*, *uspieszyć się*, *uwiemożyć*, *wytargać się*, *wyższyć*, *zaleknąć się*, *zarosnąć*. Analiza kontekstów, w których pojawiają się Rejowe indywidualizmy, pokazuje, że nie są one tylko odzwierciedleniem Rejowej „erupcji mowności”, lecz ich genezę trzeba wiązać bądź z dbałością pisarza o stronę rytmiczno-brzmieniową tekstu, bądź z potrzebą różnicowania leksemów w sąsiadujących ze sobą równoleżnikowo zestawianych wersach. Najczęściej wprowadzane są do tekstu jako ekwiwalenty synonimiczne, nierzadko nawet dublety słowotwórcze, leksemów o ugruntowanej już pozycji w polszczyźnie literackiej²¹.

20 Frekwencja leksemów została ustalona na podstawie danych zawartych w *Słowniku polszczyzny XVI wieku*, t. I-XXXV (dalej: SPXVI).

21 Problematyce osobliwości leksykalnych *Psałterza Dawidowego* poświęcony jest osobny artykuł: D. Kowalska, *Osobliwości leksykalne w „Psałterzu Dawidowym” Mikołaja Reja*, „Roczniki Humanistyczne” 2016, t. LXIV, z. 6, s. 51-70.

Unikanie form zdrobniałych

W *Psalterzu* formy hipokorystyczne należą do rzadkości, co pokazuje, że Rej różnicuje środki stylistyczne w zależności od tematyki i gatunku utworu. Wyekscerpowano następujące deminutywa, zazwyczaj o jednostkowej frekwencji w tekście: *częstka*, *człowieczek*, *drzewko*, *fortka*, *gałązka*, *gołąbek*, *kwiatek*, *owieczka*, *snopek*, *synogaliczka*, *wroblik*, *ździebłko*, *żebraczek*. Pisarz sięga po formy hipokorystyczne wyjątkowo i tylko w tych partiach tekstu, kiedy zależy mu na wywołaniu u odbiorcy współczucia dla udręki i niedoli cierpiącego człowieka: „sirotka udręczona” (ps. 146)²², „żebraczek upokorzony” (ps. 109).

Wysoka frekwencja przymiotników wynikająca z dbałości o różnicowanie leksyki

Cechą parafrazy jest dość wysoki stopień nasycenia tekstu przymiotnikami, na jeden bowiem przymiotnik przypadają przeciętnie dwa rzeczowniki. Rej bardzo często wprowadza przydawkę niezależnie od łacińskiej podstawy tłumaczenia. Zazwyczaj posługuje się określeniami o charakterze codziennym, powszechnie używanymi. Zwykle są to przymiotniki tautologiczne, pozbawione funkcji logicznej, których celem jest uwydatnienie cechy obecnej w pojęciu nazwanego przedmiotu: „faleczne sidła” (ps. 9), „okrutne udręczenie” (ps. 79), „srogi lew” (ps. 76), „złościwy sprzeciwnik” (ps. 89). W wielu wypadkach przydawki pełnią funkcję hiperboliczną: „bystre rzeki” (74), „źródło chłodzące” (ps. 42), „ciemna noc” (ps. 119), „ciężkie brzemiona” (ps. 81), „lasy gęste” (ps. 132), „morze głębokie” (ps. 136), „przepaści głębokie” (ps. 140), „kwiatek kwitnący” (ps. 103), „najśłodszeogo miodu plaster” (ps. 19), „kłamca nieprawdziwy” (ps. 66), „urodzaj obfity” (ps. 126), „pożar ognisty” (ps. 83), „ostra brzytwa” (ps. 52), „płochy wróbel” (ps. 102), „ocet przykry” (ps. 69), „gorącość słoneczna” (ps. 104, 121), „twardy mur” (ps. 55), „wysokie góry” (ps. 97), „siano zeschłe” (ps. 102).

Zauważalna jest w *Psalterzu* tendencja do urozmaicania epitetów i unikania monotonnych powtórzeń. Oprócz określeń usankcjonowanych przekładową tradycją, spotykamy epitety rzadsze, często o nowatorskim charakterze, także czerpane z bogatego złoza mowy potocznej. Szczegółne bogactwo epitetyki charakteryzuje człowieka nieprawego, który zależnie od sytuacji określanym jest przez Reja jako: *błądny*, *grzeszny*, *nadęty*, *nasprosniejszy*, *nazuchwalszy*, *nędzny*, *niemiłosierny*, *niemiłościwy*, *nieposłuszny*, *niewierny*, *nikczemny*, *okrutny*, *omylny*, *oszalony*, *podstępny*, *przeciwny*, *przeklęty*, *ślepy*, *sprosny*, *srogi*, *szalony*, *uporny*, *występliwy*, *występny*, *zaćmiony*, *zakrzwawiony*, *złościwy*. Na uwagę zasługuje ciekawa właściwość stylistyczna, polegająca na wykorzystywaniu typowych, powszechnie używanych epitetów w nietypowych zestawieniach

²² Rej w parafrazie zastosował hebrajską numerację psalmów i zrezygnował z numerowania wersetów, dlatego przy cytatach źródłowych w nawiasie umieszczam jedynie numer psalmu.

o metaforyzującym zabarwieniu, na przykład: *srogi deszcz, dół srogi, srogi obłok, srogie strzały, wiatr srogi, srogie wody, głodna puszcza, twardy sen, głuche lasy, smętne ciemności*. Rejowa skłonność do różnicowania synonimicznych określeń sprzyja tworzeniu niebanalnych połączeń wyrazowych, jak choćby: *sfrasowane serce, zasmucone serce, schorzone ciało, żałośnie ściśnienie*.

Wśród formacji przymiotnikowych duży udział mają leksemy z formantem *-liwy*, uznawane w szesnastowiecznej polszczyźnie za bardziej literackie²³. Oprócz częstych w ówczesnej polszczyźnie przymiotników: *cnotliwy, dobrotliwy, niesprawiedliwy, niešťczęśliwy, obłądliwy, osobliwy, smrodliwy, sprawiedliwy, straszliwy, szczęśliwy, szkodliwy, złośliwy*, Rej stosuje także określenia rzadsze: *burzliwy, chutliwy, kłamliwy, łagodliwy, nieukwapliwy, pamiętliwy, płacziwy, podstępny, potwarzliwy, pożądlivy, sprzygodliwy, szczodrobliwy, świętobliwy, uciskliwy, wściekly, występny, zgodliwy, żałobliwy, żądlivy*. Warto zaznaczyć, że formy te są charakterystyczne przede wszystkim dla tekstu *Psałterza*, na przykład dwukrotnie użyty w tekście parafrazy leksem *podstępny* jest zupełnie nieznan w szesnastowiecznej polszczyźnie²⁴, nie pojawia się także w innych utworach pisarza. W *Postylli* na oznaczenie człowieka ‘zdradliwego, oszukańczego, przewrotnego’ pisarz stosuje przymiotnik z formantem *-ny*: *podstępny*²⁵.

Wysoka frekwencja leksemów związanych z grzecznościową obudową tekstu

Rejowy *Psałterz* w znacznym stopniu nasycony jest elementami szesnastowiecznej szlacheckiej etykiety językowej, w grupie słownictwa o najwyższej frekwencji znajduje się bowiem dość liczna reprezentacja leksemów związanych z grzecznościową obudową aktu mowy: *prosić* (62), *raczyć* (180), *miły* (143), *łaskawy* (49), *łaskawie* (42), *miłościwie* (20). Tendencję tę trzeba wiązać z dążnością pisarza do dostosowania tekstu do potrzeb i mentalności szesnastowiecznego odbiorcy – reprezentanta kultury szlacheckiej. Rej wprowadzał tego rodzaju leksemy w amplifikowanych partiach tekstu, nie odnajdujemy ich bowiem w łaćńskiej podstawie tłumaczenia (zarówno *Wulgacie*, jak i parafrazie *Campensisa*). Ich obecność miała z jednej strony wzmocnić akt kierowanej do Boga prośby, z drugiej zaś uwypuklić postawę pokory nadawcy wobec Boga: „A przyjmi proszę, miły Panie, wdzięcznie ode mnie ty słowa” (ps. 19); „Dopusć, miły Panie, łaska-

23 A. Bańkowski traktuje formacje na *-liwy* jako ekspresywne dublety słowotwórcze, które masowo zaczęły się pojawiać w polszczyźnie w XV-XVI wieku. Nazywa ten proces „szalem renesansowym” i stwierdza: „kiedy już ów szal »renesansowy« minął (idzie o generalny wówczas postulat, by nowo tworzone narodowe języki literackie były tak różne od mowy ludu jak łacina »klasyczna« od »wulgarnej«), owe »liwce« popisowe albo całkiem wychodzą z użycia, albo specjalizują swoje znaczenia, jak rzadkie *g n i e w l i w y*” (A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 2000, s. 443 [hasło: *osobliwy*]).

24 SPXVI, t. XXVI, s. 82-83.

25 *Ibidem*, s. 83.

wie słowa moje do uszu Twoich, a zrozumiej prośbie a myśli pokornej mojej” (ps. 5); „Przypuść, miły Panie, k sobie sprawiedliwą prośbę moję, a przykłoń łaskawie uszy swoje ku wysłuchaniu jej” (ps. 17); „racz łaskawie wysłuchać mnie” (ps. 31), „raczy łaskawie wyzwolić mnie” (ps. 43), „racz nam łaskawie szafować miłosierdzie swoje” (ps. 53).

Umiejętne wykorzystywanie formacji zaprzeczonych

Negativa uznawane są za jeden z konstytutywnych elementów stylu biblijnego. Także w XVI wieku uchodziły za określenia nobliwe, nadające utworom cechy dostojnej, koturnowej stylizacji²⁶. Rej stosuje te formy z umiarem i dość oszczędnie. Pisarz sięga zarówno po słownictwo utralone w tradycji psalterzowo-biblijnej: *niewinny* (24 użyć), *nieskończony* (8 użyć), *niewierny* (6 użyć), jak i wykorzystuje słownictwo rzadkie, o jednostkowych poświadczeniach w polszczyźnie XVI wieku. Do drugiej grupy leksemów należą zaprzeczone formy imiesłowowe, z których część to wyrazy znane polszczyźnie szesnastowiecznej tylko z Rejowej translacji: *nieutwirdzony*, *niewątpiony*, *niezałożony*. Imiesłowowe formy zaprzeczone swoją obecnością w *Psalterzu* zwracają uwagę także w konfrontacji z pozostałą twórczością Reja, zwłaszcza uderza ich brak w świeckich tekstach pisarza; na przykład w *Rozprawie* na 2284 hasła nie pojawia się ani jedna tego typu forma, nie występują one w *Figlikach*, tylko wyjątkowo zdarzają się w *Zwierzyńcu*, *Zwierciadle* i *Wizerunku*²⁷. Może to przemawiać za świadomym, celowym doбором przez pisarza leksykalnych środków artystycznego wyrazu, które były postrzegane ówczesnie za nobliwe, książkowe, wyszukane, nadające tekstowi koturnową, archaizującą stylizację, właściwą tekstom religijnym. Zauważalną tendencją *Psalterza* jest także kumulowanie wyrazów z przeczeniem *nie* w bliskim sąsiedztwie, na przykład: „Posłuchaj pilno, kto chce, powieści mojej, a rozważ u siebie słowa moje, a snadź przypomionę i ony przednie rzeczy, tylko że sie nam miasto baśni **niepodobne** widziały, by były powieściami przodków naszych **nieutwirdzone**. Aczkołwiekechmy dziwne sprawy Pańskie od przodków naszych a **nieomylnie** słychali” (ps. 78).

Wysoka frekwencja formacji odczasownikowych na *-anie//enie*

Blisko 160 haseł leksykonu badanej parafrazy stanowią formacje odczasownikowe na *-nie//enie*, z czego 60 to leksemy pojawiające się w *Psalterzu* częściej niż przeciętnie w polszczyźnie pisanej XVI wieku. Tak duże nasycenie tekstu formami adwerbalnymi pokazuje wyraźne ciążenie przekładu ku tradycji średniowiecznej, na przykład: „Gdy Pan Bog raczył wyzwolić z srogiego więzienia grzechow **zebrania** swoje, stało sie im

26 Zob. S. Kozłara, *Pojęcia wartościujące w polskich przekładach Psalterza*, Kraków 1993, s. 75-76.

27 Dane liczbowe podaję według ustaleń S. Rosponda (zob. idem, *Język i artyzm językowy Jana Kochanowskiego*, Wrocław 1961, s. 200).

wielkie **pocieszenie**, a były usta ich napełniony wielkiego **wysławiania** rozlicznych radości tak, iż sprzeciwnicy ich, mówili wielkim **zumieniem**, iż ci mają Boga dziwnego” (ps. 126).

Obecność tradycyjnej frazeologii o biblijnej proveniencji

Psałterz Reja zawiera bogatą egzemplifikację związków wyrazowych o psalterzowej genezie, między innymi: *anioł Boży, bojaźń Boża, chleb niebieski, cień skrzydeł, błogosławiony człowiek, droga sprawiedliwości, dusza i ciało, dzień święty, głos prośby, krew niewinna, król chwały, obliczność Boża, serce czyste, Syn Człowieczy; błogosławić imię, chwalić Pana, chodzić po drogach, dać chwałę, mieć nadzieję, nakłonić ucho, podnieść duszę, zgrzytać zębami*. Warto zaznaczyć, że wiele z tego typu konstrukcji wyrazowych spotykamy także we fragmentach będących amplifikacjami, co świadczyć może o świadomym nawiązywaniu przez pisarza do charakterystycznej psalterzowej warstwy frazeologicznej²⁸.

Wysoka frekwencja połączeń analitycznych

Dostęp do przekładu Reja mają zwroty zawierające dwuwyrazowe konstrukcje w miejscu, gdzie możliwe jest wprowadzenie konstrukcji syntetycznej. Rej nie tylko wykorzystuje zwroty usankcjonowane tradycją przekładową, ale także konstruuje analogiczne połączenia wyrazowe, nierzadko o metaforycznym charakterze, jak choćby: „chodzić w bojaźni” (ps. 25); „z nadzieją chodzić” (ps. 119); „chodzić w żałobliwym odzieniu” (ps. 35); „chodzić z zasmęconą postawą” (ps. 35); „rozkocharać się w nadziei” (ps. 40); „wzruszyć gniew” (ps. 56) // „wzruszyć nawałność gniewu” (ps. 83); „wzruszyć moc” (ps. 53); „wzruszyć walkę” (ps. 78). Rej nie zadowala się jednym szablonem, lecz tworzy rozmaite warianty, jak choćby wynotowane konstrukcje wyrazowe z rzeczownikiem *nadzieja*: *mieć nadzieję* (15) // *kłaść nadzieję* (5) // *pokładać nadzieję* (11) // *położyć nadzieję* (16) // *czynić nadzieję* (2) // *kłaść ufanie* (2) // *położyć ufanie* (3) // *pokładać ufanie* (1) // *mieć dufanie* (1) // *z nadzieją chodzić* (1) // *nadzieję postanowić* (1) // *rozkocharać się w nadziei* (1) // *stać przy nadziei* (1) // *trwać w nadziei* (1) // *nadzieję wziąć* (1) // *zostać przy nadziei* (1) // *dufać w nadzieję* (1). Tego rodzaju dwuczłonowe zestawienia przeplata z ich syntetycznymi odpowiednikami: *dufać* (31), *nadziewać się* (3).

Obecność związków wyrazowych imitujących charakterystyczne dla języka hebrajskiego pleonazmy

Rej wprowadza do tekstu parafrazy nie tylko frazeologizmy znane z wcześniejszych translacji i mające oparcie w tekstach źródłowych, ale także tworzy na ich wzór swoje

²⁸ Więcej na ten temat zob. D. Kowalska, *Sztuka słowa...*, s. 170-175.

własne pleonazmy, imitujące ten typ zestawień, w czym trzeba widzieć kontynuację tradycji zapoczątkowanej przez średniowiecznych tłumaczy. Tego rodzaju frazeologizmy mogły być postrzegane już w XVI wieku jako charakterystyczne dla kodu biblijnego. Rej tworzy zarówno konstrukcje współrdzenne: „błogosławieństwem błogosławiony” (ps. 112), „dziwem się dziwować” (ps. 60), „ofiarować ofiary” (ps. 27; 54; 56), „ślubować ślub” (ps. 132), „uweselić weselem” (ps. 32), jak i składające się z wyrazów niewspółrdzennych: „prosić głosem” (ps. 81), „śpiewać pienie” (ps. 40; 98), „wysławiać błogosławieństwem” (ps. 6), „radością uweselić” (ps. 68), „głosem wołać” (ps. 3; 5; 35; 42; 77; 114; 142), „język mówi” (ps. 50), „usta wysławiają” (ps. 71).

Obecność zestawień wyrazowych zawierających rzeczownik abstrakcyjny i konkretny oraz konstrukcji z udziałem dwóch rzeczowników abstrakcyjnych

Wzorem dla tego typu konstrukcji są liczne w psalmach wyrażenia o charakterze metaforycznym (*concretum pro abstracto*) typu: *droga żywota*, *droga sprawiedliwości*. Na ich wzór pisarz tworzy własne zestawienia wyrazowe, między innymi: „blizny złości” (ps. 38), „droga słusności” (ps. 119), „korona chwały” (ps. 89), „łuk złości” (ps. 37), „miecz możności” (ps. 45), „płachta żałoby” (ps. 30), „pochodnia serca” (ps. 18), „skała obrony” (ps. 18; 42), „skrzydła wielmożności” (ps. 36), „stolec majestatu” (ps. 89; 103), „stolec możności” (ps. 68), „stolec poczciwości” (ps. 89), „stolec sądu” (ps. 9), „strzelba mocy” (ps. 45), „studnia głębokości” (ps. 30), „studnia światłości” (ps. 36), „tarcza obrony” (ps. 119), „twirdza pokoju” (ps. 46), „więzienie grzechów” (ps. 126), „woda przykrości” (ps. 110), „źródliko nędzy” (ps. 40); „chwała wielmożności” (ps. 104), „wielmożność chwały” (ps. 8; 66; 99; 104; 113), „moc wielmożności” (ps. 68), „srogość gniewu” (ps. 69; 76; 78; 89); „wielmożność majestatu” (ps. 22; 29; 66; 68).

Badania Danuty Bieńkowskiej pokazują, że zabiegi zmierzające do oderwania języka od znaczeń konkretnych w kierunku abstrakcyjności, inspirowane przenośną frazeologią biblijną, są także obecne w komentarzach do *Apokalipsy*, a więc w tekście zaliczanym do retoryki kaznodziejskiej²⁹. Podobną tendencję można odnaleźć w modlitwach Reja dołączanych do każdego parafrazowanego psalmu. Pisarz podchodzi więc do biblijnych środków stylistycznojęzykowych w sposób kreatywny, modyfikuje je i włącza w obręb własnego języka literackiego. Bez wątplenia świadczy to o wyraźnym wpływie Biblii na język Reja.

29 Zob. D. Bieńkowska, *O niektórych wpływach Biblii na język Mikołaja Reja (na materiale komentarza do „Apokalipsy”)*, [w:] *Staropolszczyzna piękna i interesująca*, red. E. Koniusz, S. Cygan, t. 2, Kielce 2006, s. 121-122.

Modyfikacje biblijnych struktur oraz tworzenie na ich wzór własnych zestawień wyrazowych

Rej w *Psałterzu* nierzadko świadomie i znacząco modyfikuje frazeologizmy, które poprzez ciągłe powielanie zdążyły już się zadomowić w polskiej tradycji przekładowej, wprowadzając różnego rodzaju przekształcenia i amplifikacje, które rozluźniają strukturę związku, niekiedy także zmieniają jego semantykę. Przejawem inwencji tłumacza są wynotowane związki wyrazowe: „być umysłu czystego” (ps. 32) oraz „czyste uszy” (ps. 40), będące – jak się wydaje – modyfikacją frazeologizmów z leksemem *serce*: *być czystego serca* oraz *czyste serce*, które także wielokrotnie wykorzystywał pisarz w parafrazie jako metaforyczne określenie ‘niewinności, nieskazitelności, prawości, życia bez grzechu’. Tego rodzaju modyfikacje są przejawem zauważalnej u Reja tendencji do wycofywania z tekstu parafrazy metonimicznych frazeologizmów z leksemem *serce* i wprowadzania w ich miejsce połączeń tworzonych z wykorzystaniem innych rzeczowników: *myśl*, *umysł*. Tak więc w miejsce zwrotu *mówić/myśleć w sercu*, będącego transpozycją z języka hebrajskiego oryginału, tworzy Rej rozmaite przekształcenia: „nosić na myśli” (ps. 140), „w myśli rozważyć” (ps. 139), „narzekać w myślach” (ps. 77), które w swej zewnętrznej warstwie – konstrukcji składniowej – nawiązują co prawda do pierwowzoru, jednak pod względem semantycznym wyraźnie zmieniają charakter tego typu semityzmów. Wdzięcznym przykładem językowej kreatywności pisarza są także wynotowane z *Psałterza* zwroty: „zasłaniać uszy przed kimś” (ps. 28) oraz „odwracać uszy” (ps. 39; 55), utworzone – jak można przypuszczać – na wzór biblijnych struktur: *odwracać oblicze* (łac. *avertere faciem*), *zakrywać oblicze* (łac. *abscondere faciem*).

Obecność nacechowanych stylistycznie cech składniowych utożsamianych z tradycyjnym stylem psalterzowo-biblijnym

Rej umiejętnie posługuje się również właściwościami łacińskiej składni, pośrednio także greckiej i hebrajskiej, odwzorowując w tekście swojej parafrazy przede wszystkim te, które zwyczajowo były utożsamiane z tradycyjnym stylem psalterzowo-biblijnym, były więc stylowo nacechowane, jak choćby: postpozycyjny szyk przydawki względem rzeczownika, dwuskładnikowe grupy nominalne z przydawką przymiotną umieszczaną także w szyku postpozycyjnym, wysoka frekwencja konstrukcji imiesłowowych, obecność biernych konstrukcji czasownikowych. Ich udział w badanym tekście jest stosunkowo duży i to pomimo przyjęcia przez pisarza techniki tłumaczenia polegającej na parafrazowaniu źródłowego tekstu.

Uprzywilejowana pozycja hipotaksy

Wyrazistą cechą składniową badanego tekstu są wielostopniowe konstrukcje hipotaktyczne: cztero-, pięcio-, sześćo-, a czasem nawet ośmiopiętrowe, którym towarzyszy wyjątkowe bogactwo repertuaru zespoleniowego. Hipotaksa jest formą, w którą najlepiej można ująć tok rozumowania, jest przejawem intelektualizowania wypowiedzi i rezultatem bardziej logicznego wiązania zdań z udziałem precyzyjnych wskaźników zespolenia. Rej wykorzystuje zarówno szablony, średniowieczne wskaźniki zespolenia, utrwalone w tradycji staropolskich przekładów biblijnych i naznaczone w XVI wieku piętnem dostojności, nobliwości (np. *acz*, *aczkolwiek*, *aza*, *azali*, *iza*, *izali*, *przeto*, *tedy*), jak i nowsze spójniki, charakterystyczne raczej dla języka mówionego, potocznego i rzadko jeszcze spotykane w piśmiennictwie religijnym (jak np. *więc*, *choć*). Te ostatnie cechuje w badanej parafrazie stosunkowo jeszcze niewielka frekwencja. Wskaźnik zespolenia *więc* pojawia się w nim tylko 10 razy, podczas gdy w świeckich tekstach Reja wykorzystywany jest wielokrotnie częściej³⁰. Można więc uznać Reja za tłumacza, który z umiarem stosował dawniejsze książkowe spójniki na równi z nowymi, oryginalnymi.

Charakterystyczną dla Reja cechą stylistyczną jest wzmacnianie używanych wskaźników zespolenia partykułami: *-ć*, *-ż*, *-li*, co trzeba uznać za zabieg służący ekspresywizacji języka wypowiedzi i wprowadzania do niego elementów potocznych. Przykładami takich wzmocnionych wskaźników zespolenia są między innymi następujące spójniki: *abowiemci*, *abyć*, *alboć*, *aleć*, *azali*, *azażli*, *boć*, *gdybyć*, *gdyć*, *gdyż*, *gdzież*, *izaliż*, *izaż*, *jeśliże*, *wszakoz*. Trzeba jednak podkreślić, że nasycenie tekstu partykułami nie jest znaczące. Według ustaleń Franciszka Peplowskiego jedno *-ć* w *Psałterzu* powtarza się co 36 440 znaków, podczas gdy w *Kupcu* już co 730 znaków³¹, co świadczy o świadomie dokonywanym przez Reja wyborze językowych środków stylistycznych, zwłaszcza że oba utwory powstały w zbliżonym czasie.

Dbłość o składniową symetryczność członów i paralelizm składniowy

Istotną funkcję w *Psałterzu* spełnia paralelizm składniowy. Rej wykorzystuje go nie tylko jako zabieg rytmizujący prozę, ale również jako wygodne narzędzie służące objaśnianiu, komentowaniu bądź przybliżaniu treści psalmicznych odbiorcy. Zwraca uwagę dbłość pisarza o składniową symetryczność członów, w których zachowuje się

30 Według obliczeń Rosponda, spójnik *więc* pojawia się w *Wizerunku* 83 razy, w *Zwierciadle* – 53 razy. W *Postylli* używa Rej tego spójnika 28 razy, a w *Apokalipsie* – tylko 3 razy, co może wskazywać na potoczny charakter tego wskaźnika zespolenia i ograniczony jego zasięg w piśmiennictwie o charakterze religijnym (zob. S. Rospond, *Język renesansu a średniowiecza na podstawie literatury psalterzowo-biblijnej*, [w:] *Odrodzenie w Polsce*, s. 93, 147).

31 F. Peplowski, *O funkcjach partykuły „-ć” w utworach Reja*, „Pamiętnik Literacki” 1969 (R. LX), z. 4, s. 138.

identyczny szyk składników, regularne powtarzanie wskaźników zespolenia, powtarzanie pewnych wyrazów bądź morfemów, które wprowadzają wewnętrzne rymy, stając się czynnikiem rytmotwórczym, jak w poniższych przykładach:

A Ty daj, miły Panie,
aby doszło wyzwolenie zebraniu Twemu,
aby był wyzwolon z więzienia lud Twój,
a uweseli się narod Jakobowy Izraelow z miłosierdzia Twego (ps. 14);

A tak Ty jedno powstań, miły Panie,
a odwróć na wstecz takiego,
a potłum umysł jego,
a duszę moję od niego wybaw (ps. 17);

Rozprzestrzeniłeś mi drogę,
na której mogę bezpiecznego chodzenia używać,
a na której nigdy nie ustaną nogi moje. (ps. 18);

i uczyni, miły Panie, aby się ich wiele obaczyło w rozumiech swoich
a rozumieli dziwnym sprawam wielmożności Twojej (ps. 107).

Z ustaleń Mirosława Korolki wynika, że tego rodzaju sposoby retorycznej organizacji wypowiedzi są typowe także dla pozostałej twórczości prozatorskiej pisarza³².

Podsumowanie

Reasumując, trzeba stwierdzić, że Rej w sposób świadomy kształtował strukturę stylistycznojęzykową *Psałterza Dawidowego*, dokonując określonych wyborów stylistycznych i uważnie dobierając środki językowe. Zauważalne są zabiegi zmierzające do nadania tłumaczeniu cech stylu wysokiego i unikania bądź ograniczania udziału w tekście tych elementów języka, które należą do potocznego rejestru polszczyzny. Wyraźny walor stylistyczny mają także zabiegi archaizacyjne (archaizmy leksykalne, składniowe, fleksyjne), które nadają tekstowi kategorię wzniosłości. Rej umiejętnie odwzorowuje w tekście parafrazy nacechowane stylowo właściwości gramatyczne, zwłaszcza składniowe, które zwyczajowo utożsamiano z tradycyjnym stylem psalterzowo-biblijnym. Uwagę zwracają zwłaszcza dość liczne w tekście zabiegi imitujące charakterystyczną stylistykę łacińskiego (a pośrednio także greckiego i hebrajskiego) oryginału, świadczące o kreatywnym podejściu pisarza do biblijnych środków stylistycznojęzykowych. Dążność pisarza do operowania synonimią i unikania monottonnych powtórzeń zaowocowała nie tylko wysokim odsetkiem leksemów o jednostkowej egzemplifikacji (42% leksykonu), lecz również wprowadzeniem do psalterzowego tekstu dość licznej grupy leksemów

32 Zob. M. Korolko, *op. cit.*, s. 109-127.

osobliwych, nieznanych szesnastowiecznej polszczyźnie. Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że nowatorskie zabiegi językowe, tak charakterystyczne dla pozostałej twórczości pisarza, są w *Psalterzu* stosowane z umiarem i przy równoczesnej ochronie warstwy leksemów, będących tradycyjnymi wyznacznikami polszczyzny biblijnej, nadających tekstowi koturnową, archaizującą stylizację. Wskazane w artykule – z konieczności w wyborze – najważniejsze właściwości stylistyczne *Psalterza Dawidowego* pokazują, że na tle dorobku autora utwór ten wyróżnia się zarówno jakością zastosowanych środków stylistycznojęzykowych, jak i stopniem nasycenia nimi tekstu, co pozwala, moim zdaniem, ukazać Reja jako artystę, dbającego nie tylko o przekazywanie kryjących się za słowami treści, ale także troszczącego się o formę przekazu.

LITERATURA CYTOWANA

- Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1-2, Warszawa 2000.
- Bieńkowska D., *O niektórych wpływach Biblii na język Mikołaja Reja (na materiale komentarza do „Apokalipsy”)*, [w:] *Staropolszczyzna piękna i interesująca*, red. E. Koniusz, S. Cygan, t. 2, Kielce 2006.
- Bieńkowska D., *Wzorec stylistyczny polszczyzny biblijnej w pierwszej połowie XVI wieku*, „Studia Językoznawcze. Synchroniczne i Diachroniczne Aspekty Badań Polszczyzny” 2009, t. 8.
- Brückner A., *Mikołaj Rej. Studium krytyczne*, Kraków 1905.
- Dubisz S., *Mikołaj Rej – fundament polszczyzny pisanej, parenetyk i moralista*, „Przegląd Humanistyczny” 2006 (50).
- Kochan A., *Problemy prozy Rejowej. Kilka uwag o stylu*, [w:] „*Wszystko tu najdzie, co wy macie w głowie*”. *Świat prozy staropolskiej*, red. E. Lasocińska, A. Czechowicz, Warszawa 2008, „Studia Staropolskie. Series Nova”, t. XVIII.
- Korolko M., *Uwagi o retoryce i rytmie w prozie Mikołaja Reja*, [w:] *Mikołaj Rej w czterechsetlecie śmierci*, red. T. Bieńkowski, J. Pelc, K. Pisarkowa, Wrocław 1971.
- Kowalska D., *Osobliwości leksykalne w „Psalterzu Dawidowym” Mikołaja Reja*, „Roczniki Humanistyczne” 2016, t. LXIV, z. 6.
- Kowalska D., *Sztuka słowa Mikołaja Reja. Studium stylistycznojęzykowe „Psalterza Dawidowego”*, Łódź 2013.
- Koziara S., *Pojęcia wartościujące w polskich przekładach Psalterza*, Kraków 1993.
- Kuraszkiewicz W., *Szkice o języku Mikołaja Reja*, [w:] *Odrodzenie w Polsce*, t. 3: *Historia języka*, cz. 1, red. M.R. Mayenowa, Z. Klemensiewicz, Warszawa 1960.
- Lichański J., *Proza Mikołaja Reja – aspekty retoryczne. Problemy składni, stylistyki, argumentacji. Prolegomena do dalszych badań*, [w:] *Mikołaj Rej – w pięćsetlecie urodzin. Część I: Humanizm, reformacja, retoryka i język*, red. J. Okoń, Łódź 2005.
- (Mikołaj Rej z Nagłowic), *Psalterz Dawidów*, wyd. S. Ptaszycki, Petersburg 1901.
- Ostrowska E., *Rzeczowniki z przyrostkiem „-ość” w języku polskim XVI wieku*, [w:] *Odrodzenie w Polsce*, t. 3: *Historia języka*, cz. 2, red. M.R. Mayenowa, Z. Klemensiewicz, Warszawa 1962.
- Peplowski F., *O funkcjach partykuły „-ć” w utworach Reja*, „Pamiętnik Literacki” 1969 (R. LX), z. 4.
- Rospond S., *Język i artyzm językowy Jana Kochanowskiego*, Wrocław 1961.
- Rospond S., *Język renesansu a średniowiecze na podstawie literatury psalterzowo-biblijnej*, [w:] *Odrodzenie w Polsce*, t. 3: *Historia języka*, cz. 2, red. M.R. Mayenowa, Z. Klemensiewicz, Warszawa 1962.
- Rostkowska I., *Bibliografia dzieł Mikołaja Reja. Okres staropolski*, Wrocław 1970.
- Skubalanka T., *Historyczna stylistyka języka polskiego*, Wrocław 1984.

Słownik polszczyzny XVI wieku, red. M.R. Mayenowa i in., t. I-XXXV, Wrocław-Warszawa-Kraków (od 1966).

Walczak B., *W sprawie języka współczesnych przekładów Biblii*, [w:] *Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego: z okazji 400-lecia wydania Biblii ks. Jakuba Wujka*, red. ks. Z. Adamek, S. Koziara, Tarnów 1999.

Witczak T., *Studia nad twórczością Mikołaja Reja*, Warszawa 1975.

O stylu biblijnej prozy Mikołaja Reja (na podstawie *Psałterza Dawidowego*)

STRESZCZENIE: Celem artykułu jest wskazanie najważniejszych cech biblijnej prozy Mikołaja Reja na podstawie parafrazy *Psałterza Dawidowego*. Wybór przedmiotu analiz nie jest przypadkowy, *Psałterz* należy do „czystych” tekstów religijnych i nawiązuje do tradycji przekładu swobodnego, ugruntowanej w Polsce tłumaczeniem Walentego Wróbla. Utwór, choć powstał na progu twórczości pisarza, odznacza się stylistyczną dojrzałością. Analizy pokazują, że styl przekładu jest wynikiem świadomej, artystycznej pracy Reja, w której zauważalna jest dbałość o zachowanie niektórych cech tradycyjnego stylu psalterzowego.

SŁOWA KLUCZOWE: Mikołaj Rej – proza biblijna – *Psałterz Dawidów* – styl językowy

About the biblical style of Mikołaj Rej's prose (on the basis of *Psałterz Dawidowy* [*David's Psalter*])

SUMMARY: The article aims to present the most important features of the biblical prose of Mikołaj Rej on the basis of *David's Psalter*. The subject of the analyses has not been chosen randomly, as *David's Psalter* belongs to 'pure' religious texts and it refers to the tradition of free translation, grounded in Poland by the work of Walenty Wróbel. Although it was created in the beginnings of the writer's works, this literary piece shows stylistic maturity. The analyses indicate that the style of translation is the result of Rej's conscious, artistic work, who maintained some of the features of the traditional Psalter style.

KEY WORDS: Mikołaj Rej – biblical prose – *David's Psalter* – linguistic style